

Marshall Planı

Marshall Planı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'yı siyasi ve iktisadi olarak yeniden yapılandırmak amacıyla ABD tarafından hazırlanan ekonomik yardım programıdır. Resmi adı "Avrupa Kalkınma Programı" (European Recovery Program) olmakla birlikte ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'a atfen tüm dünyada "Marshall Planı" adıyla bilinmektedir. Plan, Avrupa ülkelerinin kendi aralarında bir ekonomik işbirliğine girerek birbirlerinin eksiklerini tamamlamalarına, işbirliğinin yetersiz geldiği durumlarda ise ABD'nin yardım etmesine dayanmaktadır, temelde Avrupa'yı ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durabilir hale getirmek için düşünülmüştür. ABD yardım politikalarının askeri alandaki temsilcisi Truman Doktrini iken Marshall yardımı bunun iktisadi alandaki destekçisi ve tamamlayıcısı olarak görülmüştür.

Plan başlangıçta Batı Avrupa'ya yönelikken ilerleyen zamanlarda Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerini de kapsamıştır. Bazılarına göre yardımların Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerini de kapsamasına II. Dünya Savaşı'ndan sonra buralardaki az gelişmiş memleketlerin çoğunda yaşanan fakirlik ve sosyal huzursuzluğun bu memleketleri komünizm propagandasına açık hale getirmesi nedeniyle karar verilmiştir. Bazılarına göre ise, kapitalizmin en önemli temsilcisi ABD bu yardımlarla dünya hegemonyası kurmaya çalışmış, böylece Marshall Planına karşı oluşan Sovyet tepkisi Soğuk Savaşın önemli tetikleyicilerinden biri olmuştur.

Tarihsel sürece bakıldığında, I. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin ve uluslararası camianın uluslararası düzeni yeniden şekillendirmek ve barış düzenini oluşturmak için gerçekleştirdikleri girişimlerin başarısızlıkla sonuçlandığı görülmektedir. 1919 yılındaki bu barış çabalarının ve dönemin Amerikan Başkanı Woodrow Wilson'ın her şeyden önce bir Milletler Cemiyeti'nin yaratılmasına ve Amerikan tarzı "her milletin kendi kendini yönetmesi" anlayışına dayanan bir "yenidünya düzeni" yaratmaya yönelik girişimlerinin yetersiz kalması II. Dünya Savaşı sonrasında yeni arayışları doğurmuştur. Çünkü savaş sonrasında Avrupa devletleri yaşadıkları maddi ve manevi kayıplar nedeniyle güç merkezi olma niteliklerini kaybetmişlerdir. ABD aslında Batı Avrupa ülkelerine yaşadıkları ekonomik sıkıntılardan kurtulmaları için 1945 Haziranı ile 1946 sonu arasında 15 milyar dolar yardımda bulunmuş fakat bu paralar verimli şekilde kullanılmadığından faydalı olmamıştır. Marshall Planını öncekilerden ayıran iki faktör, Marshall Planının kapsamlı bir planlama sürecinin sonucu oluşması ve kesin bir şekilde ekonomik kalkınmaya odaklanmış olmasıdır.

I.Dünya Savaşı sonrasında dünyanın en önemli özelliği, ABD ve SSCB'nin iki büyük güç olarak ayakta kalması ve döneme adını veren "Soğuk Savaş" ortamında bu iki güç ve onların çevresinde yer alan devletlerarasında iktisadi ve siyasi güç mücadelesinin başlamasıdır. Böyle bir ortamda, komünizmin dünyadaki yayılmasını durdurmak ve Batı Avrupa'yı yeniden yapılandırarak ekonomik ve siyasi gücüne tekrar kavuşturmak, özellikle 1947 yılından itibaren, Amerikan dış politikasının iki temel amacı olmuştur. Bu karara giden yolda iki metnin etkili olduğu söylenebilir. İlki, 27 Haziran 1945'te ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan ve komünizmin ABD'ye olası etkilerinin ele alındığı belgedir. Bu belgede, dünyadaki komünist partilerinin önceden ılımlı bir konumdayken ve müttefiklerin zaferini desteklerken, savaştan sonra tutumlarının değiştiği ifade edilmiştir. İkinci belge, ABD'nin Moskova Büyükelçiliği'nde görevli George F. Kennan'ın 22 Şubat 1946'da Dışişleri Bakanı George Marshall'a SSCB hakkında gönderdiği ("Long Telegram" olarak tanınan) ve Sovyetlerle kapitalist ülkeler arasında bir amaç birliği olamayacağı yönünde uyarılar içeren elçilik raporudur. Raporda Kennan, ABD'nin Sovyetlerin uyuşmaz tutumundan dolayı kendini suçlamaması

gerektiğini ve Sovyet dış politikasının komünist ideoloji ile eski moda Çarist yayılcılığın karışımı olduğunu belirtmiş ve Sovyetlere karşı “çevreleme siyaseti” takip edilmesini önermiştir. Bu iki metin esas olarak ABD’nin yeni anti-Sovyet politikası için gerekçe sağlamış ve II. Dünya Savaşı’ndan sonra ABD politikası komünizmi durdurmak üzere tasarlanmıştır.

ABD bu iki belgeden sonra, dayanıklı uluslararası güvenlik, siyaset ve ekonomi sistemleri kurma ve sürdürmedeki rolünün Sovyetlere karşı çevreleme siyasetini uygulamak için yeterli olduğunu düşünmüştür. Bunun ilk adımı, ABD Başkanı Harry Truman’ın 12 Mart 1947’de Amerikan Kongresi’nde yaptığı konuşmada dünyanın iki ideolojik kutba ayrılmak üzere olduğunu ilan etmesi olmuştur. Aynı konuşmada Truman, komünist tehdidi altında bulunan Türkiye ve Yunanistan’a siyasi destek verileceğini ve 400 milyon dolarlık askeri yardım yapılacağını ifade etmiş, 22 Mayıs 1947’de de yardımı sağlayacak kanun Başkan Truman tarafından onaylanmıştır. Truman bu kararı alma sebebinin 1953 yılında Başkanlığa veda ederken şöyle açıklayacaktır; *“1947 başlarında Sovyetler Birliği, Yunanistan ve Türkiye’yi tehdit etti. İngilizler bana artık güçlerini o bölgede tutamayacaklarını söyleyen bir mesaj gönderdi. Derhal bir şeyler yapılmalıydı, yoksa Doğu Akdeniz komünistler tarafından ele geçirilecekti. 12 Mart’ta Kongre’ye gittim ve Yunanistan ve Türkiye halkının bağımsızlıklarını korumalarına yardımcı olma kararlılığımızı dile getirdim. Bugün Yunanistan hâlâ özgür ve bağımsızdır ve Türkiye dünyanın stratejik bir köşesinde bir güç kalesidir.”* Truman bu açıklamasıyla, Türkiye ve Yunanistan’ın bağımsızlık ve özgürlüğü ile Türkiye’nin stratejik önemine dikkat çekerek, Sovyetlerin yayılcılığının önlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Senatör Arthur Vandenburg ise Temsilciler Meclisi’nde ekonomik yardım yasasının amacını şöyle açıklamıştır; *“II. Dünya Savaşı’nda saldırganlığa ve diktatörlüğe karşı kazandığımız sandığımız zaferi korumak, Üçüncü Dünya Savaşı’nı başlamadan önce durdurmak, geniş çaplı bir parçalanmayı hızlandıracak ekonomik kaosla savaşmak, Batı medeniyetini ayakta tutmak, bu planın sonunda Batı Avrupa’ya Amerikan yardımından tamamen kurtarmak.”* Görüldüğü üzere senatörün konuşmasında ise yardım programı, demokrasi ve diktatörlük arasındaki mücadelenin bir örneği olarak sunulmuştur.

Marshall Planının resmi olarak ilan edildiği ilk konuşma ise, ABD Dışişleri Bakanı George Marshall’ın 5 Haziran 1947’de Harvard Üniversitesi’nin bir töreninde yaptığı konuşmadır. Avrupa ülkelerinin uzun vadeli yeni bir kalkınma planına ihtiyaç duyduğunu ve bunu ancak kendilerinin yapabileceğini ifade eden Marshall, yardımın nasıl olacağını da açıklamıştır; plan ABD tarafından finanse edilecek Avrupa’ya yönelik bir planıdır, Avrupa’daki tüm ülkeler katılabilir, yardım belli bir süreliğine devam edecektir, yardım öncelikle insanların acil fiziksel ihtiyaçlarını karşılayacak sonra altyapının yeniden inşasına odaklanılacaktır, tüm katılımcı ülkeler birbirleriyle eşit oranda ticaret yapacaklardır. Marshall’ın bu konuşması Sovyetler Birliği’ne, komünistlere ve Amerikan yardımını engelleyecek hükümetlere bir uyarı niteliği de taşımaktadır; *“...politik veya başka amaçlarla insanların sefalet içinde yaşamalarının devamını isteyen hükümetler, politik partiler veya gruplar karşılarında Birleşik Devletler’i bulacaklardır.”*

Bu konuşmadan bir süre sonra, 1948 yılının 14 Mart günü, Birleşik Devletler Senatosunda altmış dokuz on yedi oyla onaylanan ve halk arasında Marshall Planı olarak bilinen ABD “Ekonomik İşbirliği Yasasını” (Economic Co-Operation Act) kısa zaman sonra Temsilciler Meclisi onaylamış, Başkan da 3 Nisan’da yasanın son halini imzalamıştır. Yasanın onaylanmasından kısa zaman sonra, 16 Nisan 1948’de, Marshall Planının uygulanmasını kolaylaştırmak için OEEC (The Organisation for European Economic Cooperation, Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı) kurulmuştur. OEEC’nin temelleri ise, 16 Avrupa devleti (Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, İrlanda, Fransa, Yunanistan, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre ve Türkiye) tarafından 12 Temmuz 1947’de toplanan Paris Konferansı’nda atılmış, OEEC konferansa katılan bu devletler tarafından kurulmuştur. Kongre tarafından alınan karara

göre, yardım almak isteyen ülkelerin önce OEEC'ye üye olması sonra da ABD ile İktisadi İşbirliği Anlaşmasını imzalaması gerekmektedir. Yine Marshall yardımı alan her ülke 4 yıllık kalkınma programı hazırlamak ve her sene bu planı revize etmek durumundadır. Marshall Planı, Avrupa'nın savunması için yeterli askeri kuvvetleri oluşturmak için değil, asgari ekonomik refah şartlarının yeniden sağlanmasına yardımcı olmak için tasarlanmıştır. Avrupa'nın ekonomik olarak tekrar ayağa kalkması ve ABD'de üretilen sanayi mallarını satın alabilecek seviyeye gelmeleri; içeride işsizliğin arttığı, ödemeler dengesinin bozulduğu ve ihracatın azaldığı Amerikan ekonomisi için de faydalı olacaktır. Dolayısıyla ABD ve Avrupa ülkeleri arasındaki ticari ilişkiler düşünüldüğünde ekonominin canlandırılması en az Avrupa ülkeleri kadar ABD için de istenen bir durum olmasına rağmen Marshall Planı, Kongre tarafından kabul edilmesinden itibaren, siyasi özgürlükler ve ekonomik refah elde etmek için mücadele eden diğer toplumlara karşı Amerikan cömertliğinin belki de en önde gelen örneği olarak sunulmuştur. SSCB ise Marshall Planına karşılık olarak, uyduları ile kendi arasındaki ekonomik ilişkileri ve işbirliğini arttırmak için Molotov Planı adını verdiği ikili ticaret sistemini kurmuştur.

Marshall Planı, Avrupa'nın ekonomik olarak karşılıklı bağımlılığını teşvik etmiş, katılımcı ülkelerin programa aktif olarak katılımına ve ortak çabasına dayanmıştır. ABD, yardımı; kredi sağlayarak, hibe vererek, şartlı yardımlar başlığı altında yardım alan ülkelerin kendi aralarında bedelsiz ithalat yapmalarını sağlayarak, ilgili ülkeye uzman göndererek ya da uzmanları ABD'ye çağırarak, teknik sorunları çözmek için bilgi alışverişinde bulunmak şeklinde uygulanan teknik yardımlarla sağlamıştır. İlk zamanlarda yardımın miktarı ve ülkeler arasındaki dağıtılma şekli, Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Konseyi tarafından yardım alacak hükümetlerin doldurduğu formüllerle bakılarak düzenlenen programlarla uyumlu olacak şekilde düzenlenirken sonrasında Amerikan makamları tarafından tespit edilmiştir.

I. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kendisini ekonomik olarak çok zor şartlar karşısında bulmuştur; savaştan kurtulanların çoğu aç, evsiz ve işsizdir, çalışan kesimin maaşları enflasyon karşısında erimektedir, fabrikalar, demiryolları, köprüler, elektrik santralleri ve su şebekeleri hasar görmüş veya yıkılmıştır, çiftçiler kuraklıktan mustarıdır ve halkın pazarlarda satılan tarım ürünlerini alacak geliri yoktur, ticareti ve yeniden yapılanmayı finanse etmek için gereken sermaye akışı mevcut değildir. Bu şartlara rağmen, 1947 yılında 270 milyonluk bir nüfusa sahip Batı Avrupa'da halkın çoğunluğu eğitilmiş ve yeteneklidir, doğal kaynakları son derece boldur. Stratejik açıdan bakıldığında, savaş sonrası bu dönemde ABD dış politikasının en önemli önceliğinin bu nüfusa ve doğal kaynaklara sahip Avrupa'yı tekrar güçlü, bağımsız ve müreffeh bir hale getirerek Avrupa ile dostane ilişkiler geliştirmek olduğu görülmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan önce Batı Avrupa dünyanın en büyük endüstriyel, teknik, ticaret ve bankacılık merkezlerinden birisidir ve bu durumun tekrar sağlanması için başlatılan Marshall yardımı, 9 Nisan 1948 tarihinde buğday yüklü John H. Quick adlı geminin ABD'den Fransa'ya hareket etmesiyle fiili olarak başlamıştır. Plana göre, Batı Avrupa'yı yeniden inşa etmek için çeşitli ekonomik stratejiler ve reformlar uygulanmıştır; gıda, ilaç ve barınmaya yönelik acil ihtiyaçları karşılamak, fabrika, demiryolu ve köprüleri hızlıca inşa ederek endüstriyel ve tarımsal üretimi arttırmak, enflasyonla mücadele etmek ve finansal istikrarı sağlamak, ulusal ticaret engellerinden arınmış bir ortak pazar yaratmak.

Marshall Planı, ABD tarihinin en büyük yardım programıdır. 1948-1952 yılları arasında ABD'nin, 16 Avrupa ülkesine yaptığı toplam yardımın tutarı 10,3 milyar ila 13,6 milyar dolar arasında tahmin edilmektedir. 1949 yılındaki ödenek tek başına ABD federal bütçesinin kabaca %12'sini temsil etmektedir. ABD şirketlerinin yardım kapsamında Avrupa'da yaptığı yatırımlar sayesinde 1947-1950 yılları arasında madencilik sektöründe %38, sanayi ürünlerinde %58 ve petrol ürünlerinde %143 artış yaşanmıştır. Yardımlar sayesinde Avrupa ülkeleri klasik liberal yöntemlerle ekonomik kalkınma yoluna girmiştir. Savaş sonrasında kapanan fabrikalar tekrar açılmış ve bunlara yenileri eklenmiştir. Avrupa, tarihinin

en büyük iktisadi büyümesini yaşamış, savaş öncesine göre tarımsal üretim %11, endüstri %40, toplam üretim %32 oranında artmıştır. ABD açısından bakıldığında ise, ülkenin ürün stokları eritilmiş ve tarım sorunu bir ölçüde çözülmüştür. Marshall yardımından en fazla pay alan ülkeler İngiltere ve Fransa iken en az yardımı alan ülke İspanya olmuştur; Birleşik Krallık: %24, Fransa: %21, Batı Almanya: %11, İtalya: %11, Hollanda: %8, Yunanistan: %5, Avusturya: %5, Belçika ve Lüksemburg: %4, bölgesel yardımlar: %3, diğer ülkeler (Danimarka, İzlanda, İrlanda, Norveç, Portekiz, İsveç ve Türkiye): %8. Yardımların ekonomik yönü kadar yarattığı siyasi sonuçları da önemlidir. Yardımların yarattığı siyasal propaganda ortamında komünizm karşıtı bir Avrupa oluşturulmuş, örneğin İtalya ve Fransa gibi komünizme kayma tehdidi altındaki ülkelerde sağ görüşlü partiler öne geçmeye başlamıştır.

Türkiye-ABD ilişkilerine bakıldığında, Soğuk Savaş dönemi şartlarının bu iki ülke ilişkilerinde yeni bir devrenin ve yakınlaşmanın başlangıcı olduğu görülmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetlerin Türkiye'den toprak talebinde bulunması ve Boğazlarda Sovyet üsleri kurulması talebinin Türkiye'yi kesin bir şekilde SSCB'den uzaklaştırması bunda etkili olmuştur. ABD'nin Doğu Akdeniz'deki dış politikası ilk olarak Türkiye ve Yunanistan'da bir savunma hattını güçlendirmek üzerine tasarlanmıştır. Yunanistan'da sosyalistlerin iktidara gelmesini önlemek ve bu süreçte Türkiye'yi bu amaç için tampon bölge olarak konumlandırmak üzere uygulanan Truman Doktrini, Türkiye'nin Batı için jeostratejik önemini ve değerini ortaya çıkarmıştır. Temel olarak, ABD ve Türkiye'yi bir ittifak sistemi içinde bir araya getiren neden, SSCB'nin Türkiye'nin güvenliğine karşı oluşturduğu tehdittir. ABD, Türkiye ile kendisinin Orta Doğu'daki çıkarlarını korumak ve SSCB'yi çevreleme politikası gereği ittifak ilişkileri kurarken; Türkiye ise savunma kaynakları ülkenin ekonomik sıkıntıları nedeniyle sınırlı olduğu için ABD'nin dikkatini Doğu Akdeniz'e çekerek güvenliğini korumak, askeri ve ekonomik yardım elde etmek ve Batı tipi devlet yapısını güçlendirmek için ABD ile ittifak kurmuştur. Diğer yandan ekonomik yönden bakıldığında, II. Dünya Savaşı'na katılmadığı için savaştan diğer Avrupa ülkeleri kadar zarar görmemiş olan Türkiye'nin, Marshall Planı kapsamına Avrupa'nın yeniden inşası ve kalkınması için tarım ve maden ürünleri sağlamak üzere alındığı ifade edilebilir.

Türkiye, hem Paris Konferansına katılarak hem de OEEC'nin kurucuları arasında yer alarak başından itibaren Marshall yardımı sürecinin bir parçası olmuştur. 1947 yılında makine ve teçhizat alımı için Marshall Planı dâhilinde 615 milyon dolar yardım talebinde bulunan Türkiye, 4 Temmuz 1948'de ABD ile "Ekonomik İşbirliği Anlaşması" imzalayarak Marshall Planı kapsamında kredi alacak ülkeler arasına katılmıştır. Bu anlaşmanın imzalanmasından kısa zaman sonra yardım programının içeriğini belirlemek üzere Ankara'ya gelen üç ayrı Amerikan heyeti rapor hazırlamış ve bu raporlar yardımların şeklini, miktarını ve nerelere harcanacağını aşağı yukarı belirleyen belgelerin başında gelmiştir. Bu raporlar; Hilts raporu, Thornburg raporu ve Barker raporudur. Anlaşmanın imzalanmasından bir süre önce Türk Hükümeti, Marshall Planıyla ilgili konularda gereken işlemleri yapmak üzere Dışişleri, Maliye, Bayındırlık ve Ticaret Bakanlarından oluşan bir komiteyi yetkili kılmıştır. Anlaşmanın imzalanmasından sonra ise Amerikan kredi işleriyle görevli olmak üzere Başbakanlığa bağlı "Amerikan Kredileri Komitesi" kurulmuştur. Komite, Türkiye'nin kredi taleplerini ilgili mercilerde savunmak, yardımların tahsis edildiği maksatlar için ve faydalı bir şekilde kullanılmasını sağlamak, yardımlarla ilgili işlemler hakkında ilgililere bilgi vermek, Amerikan misyonuna istenen bilgileri vermek, misyon ile ilgili Bakanlık ve daireler arasında irtibat kurmak ve Marshall Planına ilişkin diğer bütün işleri yerine getirmekle sorumludur. 8 Temmuz 1948'de çıkarılan 5253 numaralı yasa ile TBMM'de onaylanan anlaşmanın maddelerine bakıldığında kontrolün ABD'de olduğu görülmektedir. Anlaşmanın ilk maddesine göre, Türkiye tarafından talep edilen yardımlar ABD'nin şartları çerçevesinde ve son verme hakkı saklı tutularak verilecektir. Türkiye'nin elindeki kaynaklar hükümet tarafından hazırlanan projelere uygun olarak kullanılacak, ABD'nin ihtiyaç duyduğu

ürünlerin temin edilmesi garanti edilecektir. Anlaşma, 30 Haziran 1953 tarihine kadar yürürlükte kalacak, taraflardan birisi en az altı ay önceden aksi bir talepte bulunmazsa devam edecektir. Marshall Planı yayın yoluyla tanıtılacak ve planın propagandası yapılacaktır, Türkiye yapılan yardımlar, alınan hizmetler ve bunların sonuçları hakkında belli aralıklarla ABD'ye rapor sunacaktır.

Marshall Planı ile Türkiye'ye yapılan yardımların ilki, direkt yardım şeklinde olup Amerikan Hükümeti'nce Türkiye'ye dolar yardımı yapılmış ve bunlar ABD'den alınacak mal ve hizmet için kullanılmıştır. İkinci yardım şekli ise tiraj hakkı suretiyle çeşitli Avrupa memleketlerinden Türkiye'ye sağlanan satın alma imkânlarıdır. Türkiye'nin ağır sanayi yatırımları için yardım talepleri desteklenmezken, hafif sanayi yatırımları desteklenmiş ve yardımlar bu alana yönlendirilmiştir. Yardımların harcandıkları yerler en çok tarım, madencilik ve yol inşası alanında olmuştur; yol işleri (özellikle karayolları), demiryolları için ray ve teferruatı, vinçler, vagon, demir inşaat malzemesi gibi malzeme, havaalanları, enerji işleri, kömür istihsalı, şeker, tekstil sanayii, çimento, su mahsulleri, av ve sanayiine ait vasıta ve diğer malzemenin satın alınması. Tarımın yardım alanlarının başında gelmesinin sebebi Türkiye'nin, savaştan önce Doğu Avrupa'nın olduğu gibi, Avrupa'nın ambarı ve hammadde sağlayıcısı olmasının istenmesidir. Türkiye, yardımlarla sağlanan modern tarım aletleri ve yöntemleri ile tarım üretiminde verimli bir döneme girmiş, tarım üretim bölgeleri ile ticaret merkezleri arasındaki ulaşım sağlanarak da ihracat arttırılmıştır. O yıllarda Türkiye nüfusunun %82'si çiftçidir. Çiftçilere Marshall yardımı ile kredi sağlanarak taksitle traktör satın almaları sağlanmış ve böylece ziraat işlerinin makineleşmesi sayesinde daha fazla mahsul elde edilmiştir. Tarım alet ve makinelerin kullanım, onarım ve bakımları hakkında ABD'de yazılmış el kitapları Türkçe'ye tercüme edilip ücretsiz olarak çiftçilere dağıtılmıştır. Tarım, hayvancılık ve orman sahasında yapılan teknik yardım ise üç şekilde yapılmıştır; ABD'ye bilgi ve görgülerini arttırmak üzere eleman göndermek, ABD'den uzman getirtmek ve elit tohum ve damızlık getirtmek. Teknik işbirliği kapsamında yapılan yardımların çalışma alanları; tarım, endüstri, nakliyat, eğitim, işçi çalışma ve amme idaresidir. 1962 yılının sonunda teknik yardım miktarı 42 milyon 200 bin dolara ulaşmıştır. 1954 yılında tarım alanındaki yardımın şeklinde bir değişikliğe gidilerek bu tarihe kadar yapılan tarım aletleri ithalatının yerini ABD'nin zirai ürünlerinin fazlasının ithalatı almıştır. Karayolları yapımı ve mevcut yolların ıslahı yardımın önemli bir kısmının harcandığı alandır. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes karayolu politikaları hakkında şu yorumda bulunmuştur; *"Bu yol şebekesi sayesinde Türkiye'nin en başta savunma ve ekonomisinin büyük gelişmeler göstereceği muhakkaktır. Türkiye'nin en başlıca davası yoldur. Bu sayede hem Türk ordusu daha büyük bir seyyaliyet kazanacak, istihsal büyük merkezlere daha kolay yetişebileceği için inkişaf edecek, sıhhat ve sosyal işler çok daha kolaylaşacaktır."* 1948 yılından 30 Haziran 1959 tarihine kadar Marshall Planı kapsamında Türkiye'ye 1 milyar 207 milyon 434 bin dolara varan yardım yapılmıştır. Bunun 988 milyon 76 bin doları direkt yardım, 195 milyon 402 bin doları indirekt yardım ve 23 milyon 936 bin doları teknik yardım kapsamındadır. 1962 yılına gelindiğinde Amerikan yardımı miktarı 1,5 milyar dolardan biraz fazla olup, bunun yaklaşık üçte biri borç, üçte ikisi ise hibe yoluyla verilmiştir.

Kore Savaşı'nın başlaması ABD'nin savunma harcamalarını arttırdığından Marshall yardımı giderek azalmış ve 1953 yılında resmen sona ermiştir. Fakat resmen sona erse de yardımların devam ettiği görülmektedir. Marshall Planının amacı; yardım edilen ülkelerde verimliliği arttırmak, ekonomik büyümeyi ve ekonomi politikalarını iyileştirmektir. Plan, barış zamanında denenmiş en pahalı dış politika girişimi olarak görülmektedir. Marshall Planının sonuçlarını; doğrudan ekonomik etkiler, dolaylı ekonomik etkiler ve politik etkiler olmak üzere üç ayrı başlıkta incelemek mümkünse de planın başarısı ekonomik etkilerden daha çok politik etkilerde görülmektedir. Avrupa'nın büyümesini, entegrasyonunu ve hükümet-iş çevreleri ortaklığını sağlayan liberal kapitalist politikaların uygulanması bu politik etkilerin başında

gelmektedir.

Tuğba BELENLİ

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA):

BCA 30.1.0.0.5.23.11.

BCA 30.01.0.0.132.856.2.

BCA 30.1.0.0.125.801.5.

BCA 30.1.0.0.80.507.5.

BCA 30.18.1.2.121.89.13.

BCA 30.18.1.2.121.89.14.

BCA 30.18.1.2.122.42.10.

BCA 30.18.1.2.116.48.10.

BCA 30.18.1.2.115.92.16.

BCA30.1.0.0.102.633.5.

Telif-Tetkik Eserler

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)**, Alkım Yayınevi, 12. Baskı, t.y.

ASLIM, İlksoy, United States and Legacy Of The Cold War Politics In The Contemporary Middle East, Cilt XI, Sayı 1, **Journal of Social Sciences**, Nisan 2018 s. 85-101.

ATAÖV, Türkkaya, “Marshall Planı’ından NATO’nun Kuruluşuna Kadar ‘Soğuk Harp’”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**,, Cilt XXIII, Sayı 3, 1968, s. 275-310.

COHRS, Patrick O., “Pax Americana: The United States and The Transformation of the 20th Century’s Global Order”, **Revista Brasileira de Política Internacional**, 61(2), 2018, s. 1-26.

DONOVAN, Robert J., **The Second Victory, The Marshall Plan And The Postwar Revival of Europe**, Madison Books, ABD, 1987.

ERHAN, Çağrı, “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 51/1, 1996, s. 275-287.

ERHAN, Çağrı; “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Cilt I: 1919-1980**, (Ed. Baskın Oran), İstanbul, İletişim Yayınları, 12. Baskı, 2006, s. 522-575.

GARRETT, Crister S., “Faith in the Name of America’s Self-Interest: An Analysis of the Marshall Plan and its

Historiography”, **UCLA Historical Journal**, Sayı 10, 1990, s. 59-86.

GÜLER, Yavuz, **Marshall Planı ve Türkiye’de Marshall Planı’nın Uygulanışı**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009.

GÜNEY, Aylin, “Anti-Americanism in Turkey: Past and Present”, **Middle Eastern Studies**, Cilt 44, Sayı 3, May 2008, s. 471 - 487.

GÜVEN, Sami, **1950’li Yıllarda Türk Ekonomisi Üzerinde Amerikan Kalkınma Reçeteleri**, Ezgi Kitabevi, 2008.

İŞILDAK, Sinan, **Marshall Planı ve Türkiye’de Tarım (1948-1960)**, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Niğde 2020.

KISSINGER, Henry, **Diplomasi**, Çev.: İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Yayınları, 12. Basım, İstanbul 2014.

MAGID, Jacob, “The Marshall Plan”, **Advances in Historical Studies**, Cilt 1, Sayı 1, 2012, s. 1-7.

McNEILL, William H., **Dünya Tarihi**, (Çev.: Alâeddin Şenel), İmge Kitabevi, 6. Baskı, Ankara 2002.

MENDİ, Ahmet, **İkinci Dünya Savaşı’nın Türk Dış Politikasına Etkileri, Truman Doktrini, Marshall Planı ve Türkiye**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2002.

NEVINS Allan, COMMAGER, Henry Steele, **ABD Tarihi**, (Çev.: Halil İnalçık), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2005.

OPİE, Redvers, “Amerikan Yardımı ve Kalınma Meselesi,” (Çev.: Cemal Mihçioğlu), **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, 1953, s. 85-11.

PATERSON, Pat, **Origins of U.S. Foreign Policy**, William J. Perry Center for Hemispheric Defense Studies, Perry Center Occasional Paper, 2018.

SANDER, Oral, **Siyasi Tarih: 1918 - 1994**, Ankara, İmge Kitabevi, 15. Baskı, 2007.

TÖREN, Tolga, **Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı ve Türkiye Uygulaması**, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.

USLU, Nasuh, “1947’den Günümüze Türk-Amerikan İlişkilerinin Genel Portresi”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 6, Sayı 2, 2000, s. 203-232.

YERASİMOS, Stefanos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye 3, I. Dünya Savaşından 1971’e**, (Çev.: Babür Kuzucu), Belge Yayınları, İstanbul 1979.

YILDIZ, Murat, “1945-1960 Dönemi Hazırlanan Yabancı Raporların Türk Sanayi Politikalarına Etkileri”, **Turkish Studies**, Sayı 12/31, s. 303-318.

İnternet

Harry S. Truman, “Address at Mechanics Hall in Boston”, October 27, 1948, Erişim: <https://www.trumanlibrary.gov/library/public-papers/260/address-mechanics-hall-boston>, Erişim Tarihi: 24.06.2022.

Harry S. Truman, “The President’s Farewell Address to the American People”, January 15, 1953, Erişim Tarihi: <https://www.trumanlibrary.gov/library/public-papers/378/presidents-farewell-address-american-people>, Erişim Tarihi:

24.06.2022.

“Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında 4 Temmuz 1948 tarihinde imzalanan Ekonomik İşbirliği Anlaşması ve Eki ile aynı tarihte teati edilen mektupların onanması hakkında Kanun” Erişim: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc030/kanuntbmmc030/kanuntbmmc03005253.pdf, Erişim Tarihi: 12.2.2022.

“The Marshall Plan”, Erişim: <https://www.marshallfoundation.org/the-marshall-plan/>, Erişim Tarihi: 25.07.2022.

Curt Tarnoff, “The Marshall Plan: Design, Accomplishments, and Significance”, Congressional Research Service, Erişim: <https://sgp.fas.org/crs/row/R45079.pdf>, Erişim Tarihi: 25.07.2022.

“The Marshall Plan for Rebuilding Western Europe”, Erişim: https://www.crf-usa.org/images/pdf/gates/Marshall_Plan.pdf, Erişim Tarihi: 26.07.2022.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/marshall-plani/?pdf=5365> adresinden erişilmiştir